

ความรู้เรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ฐานรากของถนนสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์

ประชาธิปไตย - เป้าหมายหรือวิธีการ

๑. คำว่าประชาธิปไตย หมายถึง รัฐบาล (การปกครอง) ของปวงชน (ประชาชน) โดยปวงชน เพื่อปวงชน คำว่าการปกครองเพื่อปวงชนนั้น ย่อมหมายถึง การปกครองที่เอาประโยชน์ของปวงชนหรือประชาชนเป็นใหญ่ จุดอ่อนที่เห็นได้ชัดก็คือ ความยากลำบากในการปรับวัฒนธรรมของสังคม ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ และกลไกของประชาธิปไตย

๒. ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยการใช้สิทธิเสรีภาพจะต้องมีขอบเขตไม่ก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น บุคคลจะต้องมีความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พรรคการเมืองจะต้องเป็นพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนของอุดมการณ์อันเป็นสิ่งถาวรและมีบทบาทในการนำอุดมการณ์นั้นไปเป็นหลักในการบริหารประเทศในช่วงเวลาหนึ่ง

๓. กรณีที่มีความปรารถนาจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สังคมนั้นจะต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนโดยทำการปรับพื้นฐานทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับประชาธิปไตย ซึ่งในระหว่างนั้นก็จะต้องยอมรับโครงสร้างและกลไกการปกครองที่อาจจะไม่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยไปพลางก่อน

๔. การเมืองการปกครองของไทยได้ประสบปัญหาและอุปสรรคมาโดยตลอด การผลักดันการเมืองการปกครองของประเทศไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ที่ผ่านมามีส่วนสำคัญด้วยการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยนโยบายและมาตรการของเศรษฐกิจทุนนิยม การขยายกิจการของสังคม โดยเฉพาะการศึกษาและสาธารณสุข แต่เป้าประสงค์ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ของไทยยังอยู่ห่างไกล โดยในทางตรงกันข้ามสังคมไทยมีความขัดแย้งและแตกแยกมากขึ้น มีความรุนแรงในการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้น ศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมเสื่อมถอยลงเป็นลำดับ พร้อมกับความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และที่น่าวิตกคือ สังคมไทยตกอยู่ในสภาวะใกล้ล่มสลาย

๕. สิ่งที่ยังกระทำในขณะนี้ก็คือ ชะลอความพยายามในการผลักดันประเทศไทยสู่ความเป็นประชาธิปไตยอันสมบูรณ์เอาไว้สักระยะหนึ่ง โดยยอมรับว่าสิ่งนั้นอยู่ห่างไกล และสังคมไทยก็อาจจะไปไม่ถึงก็ได้

การทบทวนว่าสังคมไทยต้องการที่จะเป็นสังคมประชาธิปไตย หรือต้องการประชาธิปไตย เป็นวิถีทางที่จะให้บรรลุถึงสังคมที่มีความสันติสุขภายใต้ปรัชญาการดำเนินชีวิต อย่างเช่น เศรษฐกิจพอเพียง และความพร้อมที่จะปรับตัววัฒนธรรมของสังคมไทยให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของประชาธิปไตย หรือการยอมรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัฒนธรรมของไทยโดยปราศจากความตะขิดตะขวงใจ

๖. การปลุกกระดมผู้คนจำนวนมากมาเรียกร้องบางสิ่งบางอย่างเพื่ออ้างว่าเป็นความต้องการของประชาชน เมื่อฝ่ายหนึ่งสามารถปลุกกระดมคนจำนวนมากออกมาเพื่อพิสูจน์ว่าเป็นประชาชนที่ออกมา ฝ่ายตรงข้ามก็ใช้วิธีการเดียวกัน และในที่สุดก็กลายเป็นเหตุการณ์ว่าประชาชนมีความแตกแยกและขัดแย้งกัน จนกระทั่งใช้กำลังต่อสู้กันในลักษณะที่จะเป็นการจลาจลหรือสงครามการเมืองในที่สุด

๗. คำว่าประชาชนจะอ้างได้เฉพาะกรณีที่มีการเลือกตั้งทั่วไป หรือการลงประชามติ เพื่อขอความเห็นจากประชาชนในประเด็นใดประเด็นหนึ่งด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมเท่านั้น ดังนั้น การปลุกกระดม หรือการชักชวนให้ผู้คนมาชุมนุมกันไม่ว่าจะมากน้อยเพียงใดก็จะอ้างประชาชนไม่ได้เลย

๘. ประชาธิปไตยมิได้หมายความว่าถึงรัฐธรรมนูญซึ่งบัญญัติการปกครองเท่านั้น หากรวมถึงวัฒนธรรมของสังคมตลอดจนจิตสำนึก และทัศนคติของบุคคลในสังคมด้วย

๙. การมุ่งพัฒนาการเมืองแต่ประการเดียวคงจะไม่ทำให้ประชาธิปไตยมีความสมบูรณ์ได้ ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเป็นรากฐานของประชาธิปไตยทางการเมือง ผลประโยชน์และเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจจะเป็นตัวกำหนดจุดยืน แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองและพรรคการเมืองแต่ละพรรค

องค์ประกอบของประชาธิปไตยอันสมบูรณ์

๑๐. ประชาธิปไตยเป็นลักษณะพิเศษของสังคม ซึ่งตอบสนองอย่างครบถ้วน ความปรารถนาตามธรรมชาติของมนุษย์ คือ ความสุขสมบูรณ์ในการดำรงชีวิต เสรีภาพที่เปิดกว้างทางความคิดเห็น การแสดงออก ความพอใจในโครงสร้างและกลไกของการอยู่ร่วมกันในสังคม

๑๑. โครงสร้างและกลไกของสังคมนี้ คือ ระบบการเมืองขณะที่ความสมบูรณ์ของสมาชิกสังคมเป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรักใคร่ คือ ทักษะทางสังคม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าองค์ประกอบของประชาธิปไตย คือ เศรษฐกิจซึ่งเป็นฐานราก เสริมด้วยทักษะทางสังคม

๑๒. รัฐบาล (Government) คือ องค์การปกครองบ้านเมือง เป็นคุณลักษณะที่แสดงเป็นรูปธรรมทางการเมืองที่มีความสำคัญสูงสุด จึงต้องให้ความสำคัญสูงสุดต่อรัฐบาล ตั้งแต่ที่มา องค์ประกอบ บทบาทหน้าที่ ตลอดจนทัศนคติและนโยบาย

๑๓. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่า ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ และจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใดๆ ก็มิได้ด้วย

๑๔. ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ดังนั้น รัฐสภาหรือองค์การการเมืองซึ่งเป็นผู้แทนปวงชนจึงมีความสำคัญสูงสุด จนกล่าวได้ว่าประเทศใดมีประชาธิปไตยทางการเมืองมากน้อยเพียงใด ให้พิจารณาที่อำนาจของรัฐสภา

๑๕. การเลือกตั้งซึ่งถือว่าเป็นภาคปฏิบัติ ก็มีประเด็นที่น่าสนใจ หากการเลือกตั้งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นการซื้อเสียง ก็เป็นที่ชัดเจนว่าเฉพาะบุคคลที่อุดมด้วยเงินทองเท่านั้นที่จะมีสิทธิ์ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนของปวงชน ในรัฐสภาจึงมิใช่รัฐสภาของปวงชน โดยปวงชนและเพื่อปวงชน

๑๖. สำหรับสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยนั้น ก็อยู่ภายใต้หลักการที่ว่า บุคคลอาจใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่จะไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญและไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี

๑๗. เศรษฐกิจทุนนิยม ได้เริ่มมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เมื่อรัฐบาลขณะนั้นมีนโยบายเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งให้ความสำคัญต่อการลงทุนและการสะสมทุน เนื่องจาก ขณะนั้นประเทศไทยขาดแคลนทุน ดังนั้นแนวทางก็คือ การพึ่งพิงการลงทุนจากต่างประเทศ ได้ทำให้เศรษฐกิจไทยมีการเติบโตขยายตัว ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ถูกต้อง สำหรับสถานการณ์ในขณะนั้น

๑๘. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ ความเชื่อมโยงกัน ระหว่างนักการเมืองทุนนิยม นักธุรกิจทุนนิยมและนักลงทุนต่างชาติทุนนิยมด้วยการสนับสนุน ของข้าราชการเชื้อสายทุนนิยม ได้ทำให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมครอบงำเศรษฐกิจ แห่งประเทศไทยเกือบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และอำนวยให้เศรษฐกิจไทยเติบโตขยายตัวอย่าง รวดเร็ว

๑๙. เนื่องจากเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย มีโครงสร้างที่ยึดติดอยู่กับภาคการเกษตร อยู่มาก อีกทั้งชาวชนบทซึ่งมีสัดส่วนกว่าร้อยละ ๘๐ เป็นผู้ประกอบการเกษตร ซึ่งการผลิต มีผลิตภาพค่อนข้างต่ำ ทำให้มีรายได้น้อยตกอยู่ในสภาพที่ขาดความสมดุลทางเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย จึงมีลักษณะผิวเผิน โดยความมั่งคั่งได้กระจุกตัว อยู่กับบุคคลกลุ่มเล็กๆ ขณะที่ประชากรส่วนใหญ่มีความยากจน นอกจากทัศนะทางสังคม จะไม่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่ามากของนายทุน ได้นำไปสู่ การก้าวสู่อำนาจทางการเมืองของบรรดานายทุนโดยอาศัยฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า

๒๐. เศรษฐกิจทุนนิยมไม่สามารถที่จะสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจได้ในประเทศ ที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตรที่การผลิตมีผลิตภาพต่ำและขาดขีดความสามารถ ทางเทคโนโลยี ประชากรผู้ยากจนในพื้นที่ชนบทต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเงิน ของธุรกิจทุนนิยม โดยนายทุนแสวงหาอำนาจรัฐและครอบงำการเมืองประชากรในพื้นที่ ชนบทเหล่านี้

๒๑. สิ่งที่น่าประหลาดใจก็คือ ได้มีบุคคลบางกลุ่มกล่าวหาว่าที่การเมืองไทยไม่เป็นประชาธิปไตย ก็เพราะอยู่ใต้อิทธิพลของระบอบบอมาตยาธิปไตย ซึ่งเป็นคำกล่าวหาโดยปราศจากความจริงโดยสิ้นเชิง เพราะในปัจจุบันเมืองไทยไม่มีอำมาตย์ มีแต่นายทุนที่มีความทะเยอทะยานในการยึดอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จอย่างถาวรเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีข้อสังเกตว่ากลุ่มบุคคลดังกล่าว อาจจะไม่ยอมรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ประชาธิปไตยในบริบทของสังคมไทย

๒๒. ประชาธิปไตยในบริบทของการเมือง จะไม่มีปัญหาหากองค์ประกอบ คือ ทักษะทางสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งรองรับการเมืองมีความเป็นประชาธิปไตย หรือเป็นประชาธิปไตยที่ยังขาดความสมบูรณ์แล้วพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในทางการเมือง เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ การปรับปรุงคุณสมบัติของนักการเมือง หรือทำให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ย่อมจะไม่บังเกิดผลตามที่ปรารถนา เพราะว่าข้อบกพร่องเกิดจากทักษะทางสังคม และความไม่เป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

๒๓. พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงได้รับการถวายราชสมบัติ โดยผู้แทนของปวงชนชาวไทย และด้วยความยินยอมพร้อมใจของพสกนิกร ดังนั้น การปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยจึงมีธาตุแท้ของประชาธิปไตย ผสมกลมกลืนอยู่โดยเห็นได้ชัด

๒๔. ทักษะทางสังคมของไทยที่สนับสนุนหลักการประชาธิปไตยอย่างชัดเจนก็คือ ทักษะที่เกี่ยวกับ ศิลธรรม จริยธรรมและคุณธรรม ซึ่งเป็นทักษะที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานเพิ่งจะเสื่อมถอยไปเมื่อสังคมไทยถูกครอบงำด้วยเศรษฐกิจทุนนิยมเมื่อไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาเอง

๒๕. ทศพิธราชธรรม ในฐานะเสาหลักของศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมของชนชั้นปกครอง ยังมีความมั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย อย่างที่เคยเป็นมาช้านาน แต่สำหรับชนชั้นปกครองอื่นๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังเท่าที่ควร โดยเฉพาะในข้อที่ว่าด้วย อวิโรธนะ คือ ความไม่ประพฤติผิดธรรม เพราะยังคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นสำคัญในความประพฤติต่างๆ

๒๖. พระพุทธศาสนามีส่วนในการปูพื้นฐานของทัศนคติทางสังคมของไทยที่ไม่ขัดต่อหลักการประชาธิปไตย สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยทางศาสนาที่มีความโดดเด่นมาตลอด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ฝังลึกและผสมผสานอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทยทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม หากเป็นคนไทยแล้วจะปราศจากอคติต่อศาสนาอื่น คุณธรรมข้อนี้มีความมั่นคงอย่างยิ่งในสังคมไทย พระพุทธศาสนาเช่นกันที่ทำให้ความเสมอภาค เป็นทัศนคติทางสังคม จริยวัตรของผู้ทรงศีล แบบอย่างที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาตัวเอง ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางสังคม อันเดียวกับความเสมอภาคในสังคมไทย

๒๗. ความจริงแต่เดิมมาเศรษฐกิจไทยก็มีความเป็นประชาธิปไตยตามสมควร คนไทยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีการทำนาเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุด เป็นการประกอบอาชีพอิสระไม่มีนายทุน ไม่มีระบบนายจ้าง-ลูกจ้าง ชาวนา เป็นเจ้าของนา โรงสีข้าว เป็นเครื่องจักรกลเกษตรอันเป็นเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เสริมระบบเศรษฐกิจพื้นฐานดั้งเดิมของไทย เพื่อสนองรับการแปรสภาพในจำนวนมาก

๒๘. การทำนาเป็นอาชีพของคนไทยไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๕ - ๙๐ ของประชากรทั้งหมด ขณะที่สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มของประเทศในแต่ละปี ก็น่าจะมาจากการทำนาในร้อยละที่ใกล้เคียงกัน แต่การเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตกภายใต้สนธิสัญญาบาวริงในรัชกาลที่ ๔ ก็ได้ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมอื่นๆ ทางเศรษฐกิจ อาทิ ธุรกิจการนำเข้าและการส่งออก การเงินการธนาคาร การขนส่งภายในและระหว่างประเทศ การค้าปลีกและการค้าส่ง ฯลฯ

๒๙. การต้อนรับด้วยดีของสังคมไทยทำให้การยึดครองของนายทุนปราศจากอุปสรรค จากจุดดังกล่าวทัศนคติทางสังคมก็ได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและในที่สุดประเทศไทยก็มาถึงระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏในปัจจุบัน

๓๐. สังคมไทยเกิดความแตกแยกในความคิดอันเกิดจากทัศนคติที่แตกต่างกันว่าด้วยความเป็นประชาธิปไตยของการเมืองไทย ซึ่งทุกฝ่ายได้มุ่งให้ความสนใจไปที่การปรับปรุงแก้ไขกติกาการปกครองประเทศ คือ รัฐธรรมนูญ ขณะเดียวกันบางฝ่ายก็มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำอะไรมากกว่านั้น ซึ่งเรียกรวมว่า ปฏิรูปการเมือง ทั้งนี้

เกือบจะไม่มีฝ่ายใดของสังคมที่จะให้ความเอาใจใส่ต่อสาเหตุและที่มาของการเมือง ภายใต้ความขัดแย้ง

๓๑. ที่การเมืองไทยเป็นอย่างนี้เพราะทัศนคติทางสังคมของคนไทยเราเป็นอย่างนี้ เช่น คนไทยมีทัศนคติทางสังคมว่าบุคคลที่ร่ำรวยคือบุคคลที่ปรีชาสามารถ ควรเป็นแม่บทของสังคม ถึงแม้จะมีข้อท้วงติงในเรื่องจริยธรรม คนไทยก็มีทัศนคติที่เห็นว่าสิ่งนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ เพราะเหตุใดทัศนคติทางสังคมของคนไทยจึงเป็นเช่นนั้น ทั้งๆ ที่ไม่น่าจะเป็นทัศนคติทางสังคมที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ พบว่าเศรษฐกิจของไทยไม่เป็นประชาธิปไตย การแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือ การปฏิรูปการเมืองก็ดี ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจเป็นประชาธิปไตยได้แม้แต่น้อย

ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

๓๒. เศรษฐกิจของประเทศใดจะได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตย ก็ต่อเมื่อภายในเศรษฐกิจนั้นมีความเป็นธรรมในการประกอบการเศรษฐกิจ มีความเป็นธรรมในการแบ่งสรรผลตอบแทนจากการประกอบการเศรษฐกิจ มีความเป็นธรรมการดูแลสวัสดิการสังคมและเศรษฐกิจ และมีความเป็นธรรมในการกำหนดนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย

๓๓. ถึงแม้ว่าประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ จะมีได้ทำให้บุคคลทุกคนและทุกกลุ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกัน แต่ทุกคนและทุกกลุ่มจะมีความรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรม และมีความเสมอภาคในบทบาททางการเมือง โดยผ่านการมีทัศนคติทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ในทางตรงข้ามเมื่อบุคคลและกลุ่มบุคคลไม่ได้รับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคในบทบาทการเมือง ก็ย่อมจะมีทัศนคติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยและในที่สุดการเมืองก็ย่อมจะไม่เป็นประชาธิปไตย ดังนั้น ความเป็นธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งเปรียบเสมือนเป็นหัวใจของประชาธิปไตย

๓๔. ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ พิจารณาใน ๔ ด้าน คือ

- ด้านความเป็นธรรมที่เป็นอุดมการณ์ ได้แก่ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และการไม่กดขี่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

- ด้านความเป็นธรรมของการวิภาคผลประโยชน์ ได้แก่ การแบ่งสรรมูลค่าเพิ่มให้แก่บรรดาผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างมูลค่าเพิ่มนั้นอย่างเป็นธรรม

- ด้านความเป็นธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น ผู้มีปัญหาเรื่องสุขภาพ คนชรา ผู้ว่างงาน
- ด้านความเป็นธรรมในบทบาทของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายการเงินการคลัง และนโยบายเศรษฐกิจเฉพาะเรื่อง

๓๕. ประเทศที่ก้าวข้ามประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจไปสู่การเมืองที่กำหนดรูปแบบให้คล้ายประชาธิปไตย จะเป็นประเทศที่ปราศจากสันติสุข สันติธรรมและสันติภาพ ไม่ว่าจะเขียนกฎหมายรัฐธรรมนูญก็ฉบับและมีการเลือกตั้งที่ร้อยละ

๓๖. พิจารณาความเป็นธรรมที่เป็นอุดมการณ์ ซึ่งเป็นเสมือนฐานรากของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

- เสรีภาพ (freedom) เป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย เมื่อนำมาใช้ในทางเศรษฐกิจ หมายถึง การที่บุคคลมีความอิสระในการเลือกประกอบอาชีพในการผลิตสินค้าและบริการ ตลอดจนความมีอิสระในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการ ภายใต้กรอบของกฎหมายซึ่งมีไว้เป็นหลักประกันความเป็นธรรมของสังคมเป็นส่วนรวม ในเรื่องเสรีภาพนั้น ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตยทางการเมืองจะสนับสนุนซึ่งกันและกัน

- ความเสมอภาค (equality) ในบริบทของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ หมายถึงความเท่าเทียมกันในโอกาสทางเศรษฐกิจ (equal economic opportunity) เช่น บุคคลทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะประกอบอาชีพที่จะมีรายได้ ที่จะถูกจ้างงาน และที่จะได้รับบริการและความช่วยเหลือใดๆ จากรัฐหรือจากสังคม ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจในสังคม เช่น บุคคลบางกลุ่มมีโอกาสดีกว่าบุคคลอื่นๆ ในการประกอบอาชีพ การงาน ถือว่าไม่เป็นธรรม ดังนั้น การมีโอกาสเท่าเทียมกันจึงเป็นสาระสำคัญของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

- การที่บุคคลบางกลุ่มไม่ได้รับโอกาสอย่างเต็มที่ในการประกอบอาชีพ เพราะศักยภาพในบางด้านไม่เพียงพอ เช่น ชาวนาในพื้นที่ชนบทไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ เพราะไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีทุน ไม่มีความรู้ด้านการตลาด และขาดอำนาจต่อรอง ในขณะที่ธุรกิจทางการเกษตร มีปัจจัยการดำเนินงานครบถ้วน ถ้าหากจะทำให้มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ก็จะต้องสนับสนุนให้ชาวนา ในพื้นที่รวมตัวกันเป็นสหกรณ์อเนกประสงค์ ทำให้สามารถแข่งขันกับเอกชนได้

๓๗. ด้านความเป็นธรรมของการวิภาคผลประโยชน์ ได้แก่ การแบ่งสรรมูลค่าเพิ่ม (the sharing of value-added) ให้เป็นธรรมแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างมูลค่าเพิ่ม

- การแบ่งสรรมูลค่าเพิ่มที่เป็นธรรม คือ การแบ่งสรรที่ยึดถือหลักการที่ว่า เจ้าของปัจจัยการผลิตใดมีส่วนร่วมในการสร้างมูลค่าเพิ่มมาก ก็จะได้รับส่วนแบ่งมากและผู้ใดมีส่วนร่วมน้อยก็ได้รับส่วนแบ่งน้อยตามส่วน

- ในระดับประเทศ มูลค่าเพิ่มที่เกิดจากการผลิตสินค้าและบริการในแต่ละปีรวมกัน เรียกว่า รายได้ประชาชาติ (national income) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) ซึ่งการแบ่งสรรสัดส่วนของสิ่งดังกล่าวนี้จะเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นธรรมและความเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

- การใช้การแบ่งสรรมูลค่าเพิ่ม นอกจากจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมและความเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ แล้วยังส่งเสริมให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันทำการผลิตสินค้าและบริการอย่างเต็มตามสมรรถภาพอีกด้วย ดีกว่าระบบการจ่ายโบนัส ซึ่งเป็นการจัดสรรเงินรางวัลจากผลกำไรเป็นเพียงส่วนหนึ่งของมูลค่าเพิ่ม และจัดสรรโดยผู้ประกอบการ

- อย่างไรก็ตามมนุษย์เรามิได้มีทุกสิ่งทุกอย่างที่เท่าเทียมกันตั้งแต่กำเนิด สังคมจำเป็นที่จะต้องเข้ามาช่วยเหลือบุคคล ซึ่งไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยการให้สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีเป้าหมายไปที่บุคคลซึ่งด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงตนเองได้ เนื่องจากความชรา ความเจ็บป่วย เป็นต้น

๓๘. ความเข้มแข็งและสมบูรณ์แบบของระบบ สวัสดิการสังคม เป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับสังคมที่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ หากสังคมเป็นประชาธิปไตย เศรษฐกิจก็มีแนวโน้มที่จะเป็นประชาธิปไตย ขณะที่หากเศรษฐกิจเป็นประชาธิปไตยก็มีความเป็นไปได้สูงมากที่สังคมจะเป็นสังคมประชาธิปไตย

- นโยบายและมาตรการภาครัฐจะต้องมีการผสมผสานกันทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยไม่ต้องพิจารณาว่าด้านใดก่อนและด้านใดหลัง ซึ่งเป็นลักษณะของบทบาทภาครัฐที่เป็นธรรม และส่งเสริมประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจประชาธิปไตย

๓๙. พอลจะสรุปปรากฏการณ์ทางสังคม “ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ” ว่าประกอบด้วยสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ

- บุคคลและกลุ่มบุคคลในสังคมมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในโอกาสที่จะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามทิศทาง และขอบเขตที่กฎหมายบ้านเมืองได้บัญญัติไว้
- ความถูกต้องเหมาะสมและเป็นธรรมในการแบ่งสรรสัดส่วนของ “มูลค่าเพิ่ม” ในระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ที่มีส่วนร่วมในการผลิตสินค้าและบริการที่สร้างมูลค่าเพิ่ม
- การมีระบบสวัสดิการสังคมที่เข้มแข็งและสมบูรณ์แบบ เพื่อสร้างความเป็นธรรมและเท่าเทียมให้แก่บุคคลและกลุ่มบุคคลซึ่งมีขีดความสามารถและโอกาสที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ

๔๐. การที่จะให้สังคมใดบรรลุถึงวัตถุประสงค์อันเป็นสาระสำคัญทั้ง ๓ ประการนี้ ภาครัฐมีความรับผิดชอบในการตรากฎหมาย และกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมและเป็นธรรมตามหลักการแห่งประชาธิปไตย เพราะวัตถุประสงค์เหล่านี้มีอาจที่จะบรรลุถึงได้โดยอัตโนมัติ

๔๑. เป็นที่น่าสังเกตว่าเมืองไทยได้มองข้ามประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเข้าใจว่าประเทศไทยในปัจจุบันมีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจอยู่แล้ว เพราะเป็นระบบเศรษฐกิจที่เสรีและเปิดกว้าง โดยภาครัฐก็ค่อนข้างระมัดระวังในการแทรกแซงและมีบทบาทในการส่งเสริมและช่วยเหลือเป็นสำคัญ ระบบเศรษฐกิจไทยในทัศนะของสาธารณชนก็คือการยึดมั่นในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอย่างเต็มที่ อีกทั้งพยายามทำทุกวิถีทางที่จะมิให้ระบบเศรษฐกิจมีขอบเขตและข้อจำกัด

๔๒. ทุกภาคส่วนของสังคมมีโอกาสเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ภายใต้การแข่งขันอย่างเสรี โดยมีเป้าหมายอยู่ที่กำไรสูงสุด (profit maximization) ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ขับเคลื่อนความก้าวหน้าของเศรษฐกิจ ในขณะที่ขจัดบรรดาธุรกิจที่ไม่มีสมรรถภาพเพียงพอให้พ้นไป “ทัศนะทางสังคม” ว่าด้วยระบบเศรษฐกิจดังกล่าวมานี้ เกิดมาจากและสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นประชาธิปไตยของเศรษฐกิจไทย สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคที่ปรากฏให้เห็นในเศรษฐกิจและสังคมไทย มีลักษณะเป็นภาพลวงตา

๔๖. ภารกิจประการที่ ๑ ระบบเศรษฐกิจชุมชน สัจธรรมแรกที่จะต้องยอมรับก็คือ ทุกวันนี้พื้นที่ชนบทซึ่งเป็นถิ่นฐานของราษฎรไทย ส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗๐ ของประชากรทั้งหมดของประเทศ เป็นพื้นที่ซึ่งมีความยากจน เพราะอาชีพเกษตรกรรมของคนในชนบทส่วนใหญ่ นั้น ไม่สามารถรักษาความสมดุลทางเศรษฐกิจได้ อีกทั้งนโยบายและมาตรการในการช่วยเหลือของภาครัฐ สามารถช่วยผ่อนคลายนความเดือดร้อนได้ในระยะสั้นเท่านั้น

- ปัญหาก็คือ ภายใต้ภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การประกอบอาชีพเพาะปลูกพืชอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างรายได้ที่เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

- ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่มีเพียงประการเดียวก็คือ จะต้องจัดให้มีระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นในพื้นที่ชนบททั่วประเทศ โดยระบบเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ จะดำเนินการในลักษณะที่เป็นสหกรณ์อเนกประสงค์อย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ เป็นสหกรณ์ที่ดำเนินการเศรษฐกิจครบวงจรตั้งแต่การผลิต การตลาด การบริโภค การลงทุน และการเงินการธนาคาร ซึ่งมีเป้าประสงค์เพื่อสนองความต้องการของชุมชน และเครือข่ายของชุมชนเป็นสำคัญ

- นอกจากนั้น ภายใต้ระบบเศรษฐกิจของชุมชน ก็ยังมีธนาคารสหกรณ์ ซึ่งเป็นศูนย์การออมและการอำนวยความสะดวกของเครือข่ายสหกรณ์ฯ โดยสมาชิกสหกรณ์ฯ ไม่ต้องพึ่งพาสถาบันการเงินนอกเครือข่าย และร่วมกันเป็นเจ้าของธนาคารดังกล่าว

- การจัดให้มีระบบเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ชนบททั่วประเทศ จะทำให้ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจคู่ (dual economy) ซึ่งก็น่าจะเหมาะสมสำหรับประเทศที่ราษฎรมีความแตกต่างกันในสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจสำหรับประเทศทั่วไป และในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจสำหรับการฟื้นฟูสมดุลทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท ดังนั้น การรวมตัวกันและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจึงเป็นวิถีทางเดียวในการแก้ปัญหาดังกล่าว

๔๗. ภารกิจประการที่ ๒ ปรับปรุงแก้ไขระบบค่าตอบแทน ในการสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจก็คือ การปรับปรุงแก้ไขระบบค่าตอบแทนให้มีความเหมาะสมและเป็นธรรม โดยภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มให้เป็นแบบอย่างแก่ภาคธุรกิจ

- หลักในการปรับปรุงแก้ไขระบบค่าตอบแทนในเบื้องต้นก็คือ การพิจารณาการแบ่งสัดส่วนมูลค่าเพิ่ม ที่หลายฝ่ายมีส่วนร่วมกันสร้างในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ การยึดหลักว่าทำงานมากได้ค่าตอบแทนมาก ไม่มีการเลือกปฏิบัติเกี่ยวกับประเภทของงานที่ทำ พิจารณาถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของงาน ตลอดจนความรู้และประสบการณ์

ที่ต้องใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบของงานที่ปฏิบัติ ความเสี่ยงชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบ เนื่องจาก ชีวิตและสุขภาพของทุกคนมีค่าเท่ากันหมด ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือคนงาน นอกจากนั้น ก็เป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะใช้ระบบค่าตอบแทนที่ผูกติดกับจำนวนเงินทุนหรือเงินรายได้ขององค์กร

๔๘. ภารกิจประการที่ ๓ การปฏิรูประบบภาษีอากรให้เป็นประชาธิปไตย คือ การปฏิรูประบบภาษีอากรให้เป็นประชาธิปไตย อาจเป็นภารกิจที่หนักหน่วงที่สุดสำหรับภาครัฐที่รับผิดชอบดำเนินการในเรื่องดังกล่าว เป็นแนวความคิดที่มาจากทฤษฎีการคลัง (public finance) ที่รู้จักและถือปฏิบัติกันมาเป็นหลักสากลตลอดระยะเวลาอันยาวนาน เป็นการปูทางไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

๔๙. การเพิ่มความเข้มข้นในระบบสวัสดิการสังคม สำหรับภารกิจประเภทหลังนี้ ประเทศไทยได้ดำเนินการก้าวหน้าไปมากพอสมควรแล้ว

ถนนเศรษฐกิจสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์

๕๐. มีความเห็นพ้องว่าประชาธิปไตยที่ได้สัมผัสกันมาตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ ยังมีใช้ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ ได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ยกเลิก และเขียนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยขึ้นใหม่ถึง ๑๖ ฉบับ

- ประชาชนไทยแน่ใจแล้วหรือว่าประชาธิปไตยอันสมบูรณ์สามารถเกิดขึ้นได้จากการทำให้รัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตยที่สุด พร้อมกับการปฏิรูปการเมืองให้มีความสะอาดและโปร่งใสขึ้น ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น

๕๑. ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์นั้นต้องการทัศนะทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งจะมีได้ก็ต่อเมื่อประเทศมีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ トラバドที่เศรษฐกิจยังไม่เป็นประชาธิปไตย ทัศนะทางสังคมก็จะเป็นประชาธิปไตย และการเมืองก็จะเป็นประชาธิปไตยอันสมบูรณ์มิได้

๕๒. ความเห็นที่ว่าเศรษฐกิจเป็นฐานรากของการเมือง หมายความว่า เศรษฐกิจเป็นอย่างไรการเมืองก็เป็นอย่างนั้น อาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจเป็นอย่างไรทัศนะทางสังคมก็เป็นอย่างนั้น และทัศนะทางสังคมเป็นอย่างไรการเมืองก็เป็นอย่างนั้น

๕๓. ความพยายามทำให้การเมืองเป็นประชาธิปไตยอันสมบูรณ์จะมองข้ามประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจไปไม่ได้ ซึ่งสาระสำคัญของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประการแรก คือ เศรษฐกิจของประเทศใดจะได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตย ก็ต่อเมื่อภายในเศรษฐกิจนั้น มีความเป็นธรรมในการประกอบการเศรษฐกิจ มีความเป็นธรรมในการแบ่งสรรผลตอบแทนจากการประกอบการเศรษฐกิจ และมีความเป็นธรรมในการกำหนดนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจให้เหมาะสมสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย

๕๔. ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจอาจพิจารณาได้ ๔ ด้าน คือ

- ความเป็นธรรมที่เป็นอุดมการณ์ ได้แก่ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และการไม่กดขี่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน
- ความเป็นธรรมของการวิภาคผลประโยชน์ ได้แก่ การแบ่งสรรสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มให้แก่ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่มีส่วนร่วมในการสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างเป็นธรรม
- ความเป็นธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส
- ความเป็นธรรมในบทบาทของรัฐ โดยเฉพาะการกำหนดนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจและสังคม

๕๕. บทบาทและภารกิจของรัฐในการสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจมี ๔ ประการ คือ

- จัดให้มีระบบเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นสหกรณ์อเนกประสงค์ในพื้นที่ชนบททั่วประเทศ
- ปรับปรุงแก้ไขระบบค่าตอบแทนให้เหมาะสมและเป็นธรรม
- ปฏิรูประบบภาษีอากรให้เป็นประชาธิปไตย
- เพิ่มความเข้มข้นในระบบสวัสดิการสังคม การศึกษา และการสาธารณสุข ตลอดจนบริการทางสังคมอื่น ๆ

๕๖. การจัดให้มีระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นในพื้นที่ชนบท จะทำให้ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจคู่ กล่าวคือ โดยทั่วไปเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ขณะที่ในพื้นที่ชนบทเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชน เพื่อฟื้นฟูสมดุลทางเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าวที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไม่อาจทำได้

๕๗. ถนนเศรษฐกิจสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องสร้างขึ้น เป็นสิ่งจำเป็นต้องสร้างขึ้น ซึ่งแม้ว่าจะมิใช่สิ่งที่สุคติวิสัย แต่คงต้องการเวลาไตร่ตรอง ทบทวน แนวความคิดสาธารณะในหลายเรื่องและหลายแง่มุม

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นายกรัฐมนตรีได้รวบรวมและเรียบเรียงจากหนังสือของ ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ราชบัณฑิต ซึ่งเรียบเรียง “ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ฐานรากของถนนสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์” เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๕๒ ซึ่งนายกรัฐมนตรีเห็นว่ามีความประสานสอดคล้องกัน ซึ่งอาจเป็นประโยชน์กับการทำงานของรัฐบาล คสช. และ ป.ย.ป.